

Emlékezés Szlemenics Pálra (1783-1856), a Magyar Tudományos Akadémia első jogász rendes tagjára

Remembering Szlemenics Pál (1783-1856), the First Lawyer Full Member of the Hungarian Academy of Sciences

Szlemenics Pál, a jeles jogtudós 210 évvel ezelőtt kezdte meg azon oktatói, tudományos pályáját, amelynek eredményeként a Magyar Tudományos Akadémia (Magyar Tudós Társaság) első jogász tagjává választották.

1783. január 22-én született Kecskeméten. Tanulmányait a piaristák szülővárosában lévő, majd pesti intézményében folytatta. Ezután a váci egyházmegye papnövendékeként 1798-1800-ban bölcsészetet és hittudományt tanult. 1801-1804-ben a pesti egyetem jogi karán végezte tanulmányait, továbbá a bölcsészkaron is hallgatott magyar nyelvtudományt. Gyakorlati ismeretek szerzése érdekében a Curia egyik tagozatát alkotó pesti királyi táblán jegyzőként tevékenykedett. Tanulmányai befejezését követően az Esterházy grófi családnál nevelősködött Bécsben.

1809 őszén pályázata alapján kinevezést nyert az 1784 óta Pozsonyban működő királyi akadémia jogi karának hazai magánjog és büntetőjog tanszékére rendes tanárnak. 1810-ben ügyvédi vizsgát tett a Királyi Táblán, majd 1811-ben a pesti egyetem doktorrá avatta.

Szlemenics Pál életútja a magyar nemzeti ébredés és a reform korában folyt. A nyelv fejlődésének és a reformpolitika kibontakozásának eredményeként a magyar nyelv egyre nagyobb mértékben, súllyal nyerte el helyét a társadalmi életben. A diadalt az 1844. évi II. törvénycikk jelentette, amely a törvényhozás, a közigazgatás és az igazságszolgáltatás hivatalos nyelvévé tette.

Az érvényesülését viszont gátolta, hogy „perlekedésünk és jogszolgáltatásunk addig s azon időben csak latin nyelven tanult és ismert elvont jogi formában és műnyelvezeten alapulván: a művelt klasszikus latin jogi műnyelvet a mi (általánosan nem is ismert) különben is csekély szókészletű nemzeti műnyelvünkkel helyettesíteni már nem is oly egyszerű és könnyű feladat vala”.

A XIX. század elején az oktatási intézmények, a jogi művek nyelve ritka kivételekkel a latin volt. A korszellemnek megfelelően azonban ez fokozatosan megváltozott, jelentős részben Szlemenics Pál munkássága révén.

Képzettsége birtokában nyelveket tudó, a hazai jogot kiválóan ismerő, a magyar nemzeti ügyet szolgálni kívánó, az oktatás iránt elkötelezett emberként látott teendőihez Pozsonyban. Előadásait a hagyományos magyar jog alapján tartotta. E többszázados jogrendszer tanítása során a hangsúlyt a nemzeti megoldásokra helyezte.

Az oktatásban a gyakorlati ismereteknek is teret adott: iratmintákat közölt, gyakorló példákat hozott az olvasók okulására. Tanítványaival vitaköröket szervezett, a jogalkalmazáshoz szükséges fogalmazási, iratszerkesztési ismereteket is tanította.

Tevékenységében, nézeteiben lojális volt az uralkodóházhoz, ennek ellenére a titkosrendőrség figyelte, őt akként értékelve, hogy *„tudományosan képzett, a szakterületén tökéletesen kiművelt, alapos törvényismerettel bíró és tartalmas előadásokat tartó kiváló professzor”.*

Szlemenics Pál műveivel az oktatásból hiányzó tananyagot próbált segíteni. Mindkét tanított jogágában egy-egy könyvet jelentetett meg pályakezdése után néhány évvel: 1817-ben az *Elementa juris criminalis hungarici* (Magyar büntetőjogi alapismeretek), 1819-ben pedig az *Elementa juris hungarici civilis privati* (Magyar polgári magánjogi alapismeretek) címűeket.

Elkészítésük okát oktatási tapasztalataiban jelölte meg, mivel hallgatói egy része nem volt képes követni, jegyzetelni előadásait. Emiatt a tanulásra fordítandó idejük rovására kénytelenek voltak azt lemásolni vagy nagy költséggel leírni: ezért az ilyen problémák kiküszöbölésére, felkészülésük elősegítésére készítette, írta tankönyveit.

1823-ban Pozsonyban adta ki a *Közönséges törvényszéki polgári magyar törvény* című négykötetes, 1457 oldalas művét, amely páratlan sikert hozott számára. Ennek oka kettős volt: ez volt az első, a hazai magánjog teljes anyagát feldolgozó magyar nyelvű munka, másrészt annak rendszerét illetően az I–III. kötet tartalmazta az anyagi jogot. Ennek alapozásaként magyarázta rendi jogunk forrásrendszerét.

Szlemenicsnek a törvénnyel kapcsolatban tett állításai – miszerint az „*legyen igazságos, tisztességes, teljesíthető, szükséges, alkalmas a társadalom javának előmozdítására, megegyezzen a hazának polgári alkotmányával*” – ma is irányadóak. A mű részletesen foglalkozott az egyes jogintézményekkel, a IV. kötet pedig az igényérvényesítés módjával, a peres eljárással.

E munkának is szerepe volt abban, hogy Szlemenics Pál 1823-ban Pozsony vármegye táblabírája lett. A következő évben, 1824-ben megkapta a kor legrangosabb tudományos elismerését, a Marczibányi-alapítvány díját. A díjjal kapcsolatban érdemes utalni arra, hogy Marczibányi István (1752-1810) végrendelete értelmében halála után öt évvel, 1815-ben birtokai jövedelméből 50 ezer forintos alapítványt hoztak létre a magyar tudományos és irodalmi munkák, nyelvtudományi pályázatok jutalmazására. Az alapösszeg kamataiból azok az írók - a jogtudomány művelői is - kaptak jelentős anyagi támogatást, akik a legeredményesebben dolgozták ki a magyar nyelv fejlesztésére vagy a tudományok magyar nyelvű művelésére kitűzött pályatételeket. Emellett jutalmazták az év legjobbnak tartott, ítélt magyar nyelvű könyvét is. Tekintettel arra, hogy a Marczibányi-díj kezelője 1815 és 1830 között a Magyar Nemzeti Múzeum volt, a díjkiosztás a Magyar Nemzeti Múzeum éves közgyűlésén történt. Szlemenics Pál is a Múzeum éves közgyűlésén vette át a Marczibányi-alapítvány díját.

Művei a következő években több alkalommal kiadásra kerültek: büntetőjogi könyve 1827-ben, majd átdolgozva 1833-ban, latin nyelvű magánjogi műve pedig – a magyar kiadás alapján átdolgozva – 1829-ben és 1837-ben jelent meg ismét.

Munkásságának elismeréseként a megalakult Magyar Tudós Társaság igazgatósága 1830 novemberében az első huszonhárom tag egyikének választotta rendes tagként „*ismeretes tudománya, s különösen magyar nyelven már ki is adott érdemes munkája*” alapján. Szlemenics Pál aktívan részt vett a Társaság munkájában: felolvasásokat tartott, közreműködött az évkönyvek kiadásában, a tudományos pályázatok elbírálásában.

Sorra jelentek meg írásai a kor tudományos és közéleti sajtójában: a Társaság évkönyveiben, a *Tudománytárban*, az *Athenaeumban*, a *Figyelmezőben*. Ezen magánjogi,

büntetőjogi, jogtörténeti tárgyú írásaival a magyar nyelvű monográfia-irodalom első művelői közé tartozott.

A Magyar Tudós Társaság 1836-ban adta ki Szlemenics Pál *Fenyítő törvényszéki magyar törvény* című művét, amely korábbi latin munkája átdolgozásaként, az első magyar nyelvű büntetőjogi tudományos könyvként jelent meg. E mű teljes hiányt pótol a tudományban, az oktatásban és a jogalkalmazásban. A munka rendszerbe foglalva tartalmazta a korabeli büntetőjog anyagi és eljárási részét. A jól szerkesztett tan- és kézi könyvként méltatott mű jogásznezedekek büntetőjogi gondolkodását határozta meg és hatással volt a bírósági gyakorlat alakítására.

Szlemenics Pál a nyelvtudományhoz is kapcsolódott a Magyar Tudós Társaságban. Közreműködött a pozsonyi akadémia 1808-1813 közötti prodirektoráról, Jordánszky Elekről elnevezett nyelvemlék – a *Biblia* jelentős részének XVI. század eleji magyar fordítását tartalmazó – kódex megismertetésében. Részt vett egy alapvető jogi-nyelvészeti munka, az 1843-ban, majd 1847-ben kibővítve, újabb kiadásban publikált *Törvénytudományi műszótár* létrehozásában. E mű a szakszavak nagy készletét adta magyarul, ezzel elősegítve, hogy az addigi latin, esetenként német kifejezéseket a jogtudományban a magyar nyelvű megfelelő váltsa fel.

Ezt követően a nyelv haladásának és a reformkor országgyűlésein hozott törvényeknek megfelelően átdolgozta korábbi könyveit: magánjogi műve 1845-ben jelent meg *Polgári magyar törvény* címmel, büntetőjogi munkája pedig 1847-ben került ismét kiadásra. E könyv annyira hiánypótló volt, hogy büntetőjogi kódex hiányában halála után is három ízben (1862-ben, 1865-ben és 1872-ben) kiadták.

Szlemenics Pál érdeklődése az 1840-es években alapvetően a jogtörténetre irányult. Ekkori munkáiban feldolgozta a magyar törvények történetét a kezdetektől saját koráig. E művei közül az 1845-ben megjelent *Magyar törvények története rövid vázolatban előadva* címűt kifejezetten oktatási célra készítette a jogi ismeretek megalapozása érdekében.

Az 1848-1849. években a tanítás szünetelt Pozsonyban, majd a jogi oktatás birodalmi újjászervezését követően Szlemenics Pál 1850 őszén nyugalomba vonult. Nyugdíjas éveiben a klasszikus római költészet fordításával foglalkozott. Néhány fordítása a Magyar Tudományos Akadémiához kapcsolódó *Új Magyar Múzeumban* jelent meg. Maga akként összegezte tevékenységét egyik versében, miszerint

„*Feljegyzém magyarok nemzeti jussait
Két nyelven: rómain, mellyet az őseink
Kedveltek, s hazain, melyre jelen korunk
Mint kincsére hevül.*”

A lakhelyén, 1856. december 26-án bekövetkezett halála után a pozsonyi Szent András temetőben helyezték örök nyugalomba. A város irodalmi és társadalmi egyesülete, a Toldy-kör 1885-ben emléktáblával jelölte meg egykori lakóházát a Hal téren, továbbá utcát neveztek el róla. Ma már sem a sír, sem az épület nincs meg, az utcát pedig 1921-ben átnevezték.

Szülővárosa, Kecskemét azonban máig kegyelettel őrzi emlékét. A belvárosban 1907 óta utca viseli a nevét, míg a Magyar Jogászegylet 2003-ban emléktáblát helyezett hajdani iskolájának, a piarista rendháznak a falára.

Szlemenics Pál munkái a mai napig szerepelnek a magyar jogi szakirodalomban, műveit mindkét nagy jogág művelői említik, hivatkozzák.

Szlemenics Pál főbb munkái

Elementa juris criminalis hungarici. Pozsony, 1817.; Elementa juris hungarici civilis privati. Pozsony, 1819.; Közönséges törvényszéki polgári magyar törvény I-IV. kötet. Pozsony, 1823.; Principia stili curialis politici, prout in Academica Regia Posoni proposita sunt. Pozsony, 1825.; Elementa juris hungarici judiciarii civilis. I-IV. kötet. Pozsony, 1829.; Elementa juris hungarici judiciarii criminalis. Pozsony, 1833.; Fenyítő törvényszéki magyar törvény. Buda, 1836.; Polgári magyar törvény. Pozsony, 1845.; Magyar törvények története rövid vázolatban előadva. Pozsony, 1845.; Magyarhoni politikai tisztí írás módtana. Pozsony, 1845. és Fenyítő törvényszéki magyar törvény. Pest, 1847.

Felhasznált irodalom

Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattára: 5859. Szlemenics Pál önéletrajzi feljegyzései 1850. december 26. és Oct. Hung. 457. Szlemenics Pál versezetei; Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Bécsi Levéltári Delegáció Österreichisches Staatsarchiv: Minister Kolowrat Akten; Bakos Gábor: A magyar jogi műnyelv kérdéséhez. Budapest, 1880.; Magyar Tudós Társaság Évkönyvei. I–IX. kötet. Pest 1833–1860. és Pauler Tivadar: Emlékbeszéd Szlemenics Pál tag, jogtörténész felett. Akadémiai Értesítő. III. k. 1858.

Nánási László PhD,
Bács-Kiskun megyei főügyész,
Szegedi Tudományegyetem
c. egyetemi docens
e-mail: NanasiL@mku.hu